

«Էդիթ Պրինտ» հրատարակչություն

Ավարտական հետազոտական աշխատանք

Թեմա՝ Մանկավարժական աշխատողի մասնագիտական գիտելիքների ու հմտությունների կատարելագործման անհրաժեշտությունը

Հաստատություն՝ Արտաշատ համայնքի Արտաշատ քաղաքի թիվ 4 մսուր-մանկապարտեզ

Դաստիարակ՝ Անի Սաֆարյան

Ղեկավար՝ Ժաննա Ավետիսյան

2023թ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ.....	2
ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	3
ԳԼՈՒԽ 1.	
1.1 Մանկավարժի մասնագիտական կարողությունները.....	4
1.2.Մանկավարժի մասնագիտական կարողությունների ձևավորումը և զարգացումը	
ԳԼՈՒԽ 2.	
2. 1 Մանկավարժի մասնագիտական իրավասությունը	12
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.....	17
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....	18

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ուսուցչի մասնագիտական կարողությունը բազմագործոն երևույթ է: Այն ներառում է ուսուցչի տեսական գիտելիքների համակարգ և հատուկ մանկավարժական իրավիճակներում դրանց կիրառման ուղիները: Ուսուցչի արժեքային կողմնորոշումները, ինչպես նաև նրա մշակույթի ինտեգրացիոն ցուցիչները՝ խոսք, հաղորդակցման ոճ, վերաբերմունք իր և իր գործունեության նկատմամբ, գիտելիքների հարակից ոլորտներին և այլն:

Աշխատանքի *կարևորությունը* պայմանավորված է ուսումնական գործընթացի նկատմամբ պահանջների ավելացման հետ: Եթե ավելի վաղ կրթությունը տրվում էր երկար ժամանակ և նպատակ ուներ ապահովել անձի անխափան մասնագիտական գործունեությունը որևէ ոլորտում, այժմ մենք խոսում ենք հիմնովին նոր կրթական համակարգի ձևավորման մասին, որը ենթադրում է մշտական նորացում:

Աշխատանքի *նպատակն* է, ուսումնասիրել ուսուցչի մասնագիտական կարողությունները ինչպես նաև մասնագիտական զարգացումը:

Հետազոտության կազմակերպմանը նպաստել է թեմայի շուրջ եղած մասնագիտական գրականության ուսումնասիրումը, հետազոտության համար անհրաժեշտ մեթոդների սահմանումը, ինչպես նաև արդյունքների ամփոփումը:

ԳԼՈՒԽ 1.

1.1 Մանկավարժի մասնագիտական կարողությունները

Արդի ժամանակը փոփոխությունների ժամանակ է: Այդ փոփոխությունները, նախ և առաջ կապված են ուսումնական գործընթացի նկատմամբ պահանջների ավելացման հետ: Եթե ավելի վաղ կրթությունը տրվում էր երկար ժամանակ և նպատակ ուներ ապահովել անձի անխափան մասնագիտական գործունեությունը որևէ ոլորտում, ապա այժմ մենք խոսում ենք հիմնովին նոր կրթական համակարգի ձևավորման մասին, որը ենթադրում է մշտական նորացում: Ավելին, նման կրթության հիմնական բնութագիրը ոչ միայն գիտելիքների և տեխնոլոգիաների փոխանցումն է, այլև ստեղծագործական ունակությունների ձևավորումը:

Ուսուցչի մասնագիտական և մանկավարժական մշակույթի ուսումնասիրությունը հիմնված է համակարգային, անհատական-գործունեության և մշակութաբանական մոտեցումների մեթոդաբանության վրա:

Համակարգային մոտեցումը ենթադրում է օբյեկտի դիտարկում ամբողջությամբ, և հիմնական ուշադրությունը հատկացվում է ոչ թե դրա առանձին տարրերին, այլ այն կապերին և հարաբերություններին, որոնք միավորում են ուսուցչի գործունեության համակարգը:

Անձնական-ակտիվ մոտեցման իրականացումը հիմնված է ուսուցչի անձի մասնագիտական զարգացման գործընթացում մանկավարժական գործունեության թիրախային կառուցվածքի մոդելավորման վրա: Մարդը միաժամանակ հանդես է գալիս որպես ակտիվ սուբյեկտ՝ մանկավարժական գործունեության մեջ գիտակցելով իր էական ուժերը, ապրելակերպը և այլն¹:

Մշակութաբանական մոտեցումը, որպես գիտական հետազոտությունների մեթոդական ուղեցույց, կոնկրետացնում է մշակույթի՝ որպես ինտեգրալ սոցիալական

¹ <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=74345>

երևույթի դիալեկտիկական-մատերիալիստական ուսմունքը: Սոցիալական մանկավարժական փորձը ժառանգական չէ, ուստի մարդկությունը երկար ժամանակ մշակել է այնպիսի մեխանիզմ, որ մշակույթը դարձել է:

Մշակութաբանական մոտեցումը ենթադրում է մշակույթի մեջ անհատի էական, ստեղծագործական ուժերի ինքնաիրացման պայմանների ստեղծում: Մշակույթը որպես սոցիալական համակարգ ուսումնասիրելու ուղղություններից է ֆունկցիոնալ-բովանդակային վերլուծությունը, որին համապատասխան առանձնացվում է նրա այնպիսի բաղադրիչը, ինչպիսին մասնագիտական մշակույթն է: Ցանկացած մասնագիտություն պահանջում է հատուկ գիտելիքներ, հմտություններ, որոնք ապահովում են մասնագիտական խնդիրների լուծումը: Այս դեպքում մասնագիտական մշակույթը հասկացվում է որպես մասնագիտական խմբի անդամների որոշակի գործունեության տեխնիկայի և մեթոդների յուրացման աստիճանը: Մասնագիտական խումբը ստեղծում է անհրաժեշտ պայմաններ նյութական և հոգևոր գործունեության ոլորտում արժեքների և մշակութային նորմերի ձևավորման համար:

Մշակույթի, մասնագիտական մշակույթի՝ որպես փիլիսոփայական կատեգորիաների ուսումնասիրության տեսական հիմքերի բացահայտումը հնարավորություն է տալիս մոտենալ մանկավարժական մշակույթի ֆենոմենի ըմբռնմանը: Ինչպես նշել է տեսաբաններից մեկը, մանկավարժական մշակույթը ուսուցչի կողմից մարդկության մանկավարժական փորձի, նրա կատարելության և մանկավարժական գործունեության աստիճանի, նրա անձի զարգացման ձեռք բերված մակարդակի յուրացման որոշակի աստիճան է²:

² <https://brusov.am/website/documentation/files/d9f5f81a.pdf>

Մեր աշխատանքում հարկ ենք համարել անդրադառնալ Ա.Վ Սլաստանինի գիտական աշխատանքների վերլուծության ուսումնասիրությանը որը վերաբերվում է ուսուցիչների անձնական որակներին:

Ելնելով մեր ուսումնասիրությունից կարող ենք առանձնացնել և որպես մանկավարժական մշակույթի հիմնական բաղադրիչները՝

- ✓ անհատի մանկավարժական կողմնորոշում
- ✓ հոգեբանական և մանկավարժական էրուդիցիա և խելամտություն
- ✓ բարոյական մաքրություն
- ✓ ռացիոնալ և հուզական ներդաշնակություն
- ✓ մանկավարժական գերազանցություն
- ✓ մանկավարժական և գիտական գործունեությունը համատեղելու ունակություն
- ✓ մասնագիտական և մանկավարժական որակների համակարգ
- ✓ մանկավարժական հաղորդակցություն և վարքագիծ
- ✓ ճշտապահություն
- ✓ ինքնակատարելագործման անհրաժեշտությունը

Այս մոտեցման մեջ առաջին անգամ խոստումնալից կիրառություն է արվում մանկավարժական մշակույթը դիտարկելու որպես համալիր համակարգային կրթություն, ներառված են ուսուցչի անձի տարբեր ասպեկտներ արտացոլող բաղադրիչներ և տրվում է դրանց մանկավարժական մեկնաբանությունը: Միննույն ժամանակ, ուսուցչի մանկավարժական մշակույթի նման բնութագիրը չի կարող ամբողջական ճանաչվել, քանի որ այն պարունակում է բազմաբնույթ տերմիններ (մանկավարժական հմտություն և գիտական և մանկավարժական գործունեությունը համատեղելու ունակություն անձի մանկավարժական կողմնորոշում և ինքնորոշման բարձրացում և այլն) արձանագրվում են միայն մասնագիտական և անձնական

հատկանիշներ, մանկավարժական գործունեությունը չի արտացոլվում որպես մանկավարժական մշակույթի կարևորագույն տարր:

Հայտնի տեսաբաններ իրենց ուսումնասիրություններում բացահայտում են մանկավարժական մշակույթի այնպիսի ասպեկտներ ինչպիսիք են՝ մեթոդականը (Վ. Ա. Սլաստանին, Վ.Վ. Կրասկի), պատմական և մանկավարժականը (Ա.Կ. Բ. Կրիլովա, Դ.Ս. Յակովլևա), հաղորդակցականը (Ա.Վ. Մուրրիկ), տեխնոլոգիականը (Մ.Մ. Լևինա), մշակույթի հոգևորը (ՆԵՇՇչուրկովա), ֆիզիկականը (Մ.Յա. Վիլենսկի):

Այս ուսումնասիրություններում մանկավարժական մշակույթը դիտարկվում է որպես ընդհանուր մշակույթի մաս, որը դրսևորվում է մասնագիտական որակների համակարգում և մանկավարժական գործունեության առանձնահատկություններում: Ի.Ֆ. Իսանը նշում է, որ մասնագիտական մանկավարժական մշակույթը օբյեկտիվորեն գոյություն ունի ոչ թե որպես հնարավորություն, այլ որպես իրականություն, այն տրվում է միայն նրանց, ովքեր ունակ են ստեղծագործել ապա օբյեկտիվացնել մանկավարժական գործունեության արժեքներն ու տեխնոլոգիաները և նպաստում են դրա հետագա զարգացմանը³:

Բարձրագույն դպրոցի ուսուցչի մասնագիտական և մանկավարժական մշակույթն ավելի նեղ է, քան մանկավարժական մշակույթը, քանի որ այն բնութագրում է ավելի կոնկրետ մասնագիտական խմբի գործունեության ոլորտը: Մասնագիտական մանկավարժական մշակույթն իր միասնության մեջ վերստեղծում է անհատի կյանքի երկու ասպեկտներ՝ մասնագիտական և մանկավարժական: Մանկավարժական մշակույթի կրողները մարդկանց ավելի լայն համայնքն է՝ ծնողներ, ղեկավարներ, դաստիարակներ, ուսուցիչներ, այսինքն. մարդիկ, ովքեր զբաղվում են կրթական պրակտիկայում ինչպես ոչ մասնագիտական, այնպես էլ մասնագիտական մակարդակներում: Մասնագիտական և մանկավարժական մշակույթի կրողներն այն

³ <https://aspu.am/website/images/files/Arnuadyan%20Anahit.pdf>

մարդիկ են, ովքեր կոչված են մանկավարժական աշխատանք իրականացնելու մասնագիտական մակարդակով, մասնագիտական գործունեության և հաղորդակցության պայմաններում: Համալսարանի ուսուցչի, մանկավարժի մասնագիտական և մանկավարժական մշակույթը հիմնված է, հետևաբար, հատուկ մանկավարժական պատրաստվածության վրա ենթադրում է ավելին:

Մասնագիտական մանկավարժական մշակույթը որոշ չափով մշակույթի այնպիսի ոլորտների ածանցյալն է, ինչպիսիք են աշխատանքի մշակույթը և անհատի մշակույթը: Աշխատանքի մշակույթը հանդես է գալիս որպես աշխատանքային գործունեության համընդհանուր անհրաժեշտ բնութագիր՝ աշխատանքի բաժանման հետ իր կապից դուրս: Անհատականության մշակույթը բացահայտում է մշակույթի մեջ անհատականության ձևավորման ամենաընդհանուր օրինաչափությունները, նրա էական ուժերի, հետաքրքրությունների, կարողությունների զարգացումը և այլն:

Մասնագիտական մանկավարժական մշակույթի էության, կառուցվածքի և բովանդակության մասին հստակ պատկերացում ունենալու համար անհրաժեշտ է դիմել ուսումնասիրվող երևույթի մոդելավորմանը: Մոդելավորումը իրական կյանքի համակարգի նյութական կամ մտավոր, իզոմորֆ իմիտացիա է՝ ստեղծելով հատուկ անալոգներ (մոդելներ), որոնցում վերարտադրվում են այս համակարգի կազմակերպման և գործունեության սկզբունքները: Մոդելավորման միջոցով հնարավոր է վերացականացնել համակարգի այնպիսի հատկություններ, որոնք այս առումով աննշան են թվում: Մոդելավորման դիմելով՝ հետազոտողը հնարավորություն ունի անհատական հատկությունների, ձևերի և գործընթացների վերլուծական ուսումնասիրությունից անցնել վերահսկվող պայմաններում ինտեգրալ համակարգերի սինթետիկ ճանաչմանը: Որպես օբյեկտի պարզեցված նախատիպ՝ մոդելը չի կարող բոլոր առումներով նույնական, անալոգային լինել դրա հետ: Իր պարզեցման և սխեմատիկության շնորհիվ մոդելը թույլ է տալիս ճշգրիտ

վերլուծություն և անհրաժեշտության դեպքում մաթեմատիկական նկարագրություն կատարել՝ բացահայտումները տեղափոխելով իրական պայմաններ:

Հայտնի է, որ մոդելները լինում են տարբեր տեսակների՝ նմանության մոդելներ, անալոգիայի մոդելներ, կառուցվածքային և ֆունկցիոնալ, դեդուկտիվ և ինդուկտիվ, ֆորմալ, տրամաբանական և տրամաբանական-մաթեմատիկական: Խնդրի սկզբնական ձևակերպման համար կարելի է սահմանափակվել տեղեկատվական, որակական և նկարագրական մոդելով: Բարդ օբյեկտների մոդել կառուցելիս նրանք կարող են համատեղել մի քանի տեսակի հատկանիշներ, այդպիսով լինել համակցված բնույթ:

1.2. Մանկավարժի մասնագիտական կարողությունների ձևավորում և զարգացում

Մանկավարժների մասնագիտական պատրաստվածության և հմտությունների մակարդակով է պայմանավորված աճող սերնդի ոչ միայն կրթվածության ցուցանիշը, այլև արժեհամակարգը: Ուսուցման գործընթացի արդյունավետությունը կախված է նրանից, թե որքանով է դաստիարակը կոմպետենտ (ձեռնահասու, խորագիտակ) գործընթացի պլանավորման, կազմակերպման, գիտելիքների փոխանցման հարցերում: Մանկավարժական գործունեությունը մանկավարժից պահանջում է գիտելիքների և մասնագիտական կարողությունների անընդհատ ավելացում: Հատկապես այդ խնդրի լուծմանն են ուղղված դաստիարակների որակավորման բարձրացման դասընթացները, որոնք՝ որպես շարունակական կրթության անբաժանելի մաս:

Հմուտ դաստիարակները անհատական մոտեցում են ցուցաբերում երեխաներին հաճախ ֆիզիկական դադարներ իրականացնում, ծանոթացնում դպրոցական կանոններին, վերհանում յուրաքանչյուրի խնդիրները և փորձում լուծումներ գտնել: Հաճախ սասները իրենց հետ խաղալիքներ են բերում, ինչը կապող օղակ է տան և դպրոցի, մանկության և հասուն կյանքի, ուստի հնուտ դաստիարակը չի պատժում այս արարքը, այլ ընդունում և հասկանում երեխայի պահանջմունքները: Մասնավորապես սա կարևոր է տազնապային, ամաչկոտ երեխաների համար, որոնք խաղալիքի օգնությամբ ապահով են զգում իրենց: Ուսուցչի ձեռնարկած համագործակցային աշխատանքից շահում են բոլոր կողմերը՝ դաստիարակը, որը սկսում է առավել արդյունավետ աշխատել, կարողանալ իրականացնել իր գործառույթները, հաղթահարել մոխրացման սիմպտոմները, և սասները, քանի որ դասարանում դադարում են մշտական քննարկումները, ինչը չի նպաստում սասների մտավոր և անձնային զարգացմանը, և ծնողները, որոնք վստահ են, որ դպրոցական կրթությունը կոմպետենտ է ընթանում, և դպրոցի ադմինիստրացիան:

Պարապմունքի գնացող դաստիարակը աներևելակայորեն շատ բան պետք է կարողանա անել՝ փոխանցել գիտելիքներ և դրանց նկատմամբ հետաքրքրություն

առաջացնել, արագ կողմնորոշվել ամենաանկանխատեսելի իրավիճակներում , տիրապետել ժամանակի զգացողությանը, լինել հիանալի կազմակերպիչ, աչքի ընկնել նպատակասլացությամբ և էներգիայով, համբերատարությամբ և դիմացկունությամբ, լինել ներողամիտ և զգայուն, արդարամիտ և ոգևորված, հնարամիտ և սրամիտ:

Դաստիարակը կարող է բարկանալ և ուրախանալ, տխրել և հուսալ, նույնիսկ վիրավորվել, բայց այդ ամենը այնպիսի տակտով, որ գրգռվածություն, քմահաճություն, վրեժխնդրություն, անարդարություն թույլ չտա: Դաստիարակը պետք է իմանա յուրաքանչյուր սանի կյանքի պայմանները, բնավորությունը, տրամադրությունը, հաշվի առնի նրա դերը ընտանիքում և հասակակիցների շրջապատում, նրա համակրանքները և հակակրանքները: Դաստիարակը պարտավոր է դասի ընթացքում մոռանալ իր հիվանդ սրտի մասին, չլվացված սպիտակեղենի մասին, բարձր կանգնել մանր վիրավորանքներից և իր հեղինակության համար պայքարից: Հակառակ դեպքում դասը չի ստացվի:

Դաստիարակը պիտի ունենա բարձր աշխատունակություն, կարողանա դիմադրել բացասական ազդակներին, ուշադրությունը կենտրոնացնելու հմտություն ունենա, մշտապես լինի ակտիվ և առույգ, աշխատանքային ողջ օրվա ընթացքում կարողանա պահպանել կենսունակությունը, ունենա ուժերը արագ վերականգնելու ընդունակություն: Մանկավարժը կոչված է ոչ միայն սովորեցնելու գիտության հիմունքները երեխաներին, խթանել նրանց բազմակողմանի զարգացումը, այլև ձևավորել սեր ու հարգանք աշխատանքի նկատմամբ, պատրաստակամություն՝ սեփական աշխատանքով մասնակցելու նյութական բարիքների արտադրությանը: Իրականում դաստիարակը կանգնած է երկրի արտադրողական ուժերի զարգացման, նրանց առաջընթացի, ստեղծագործական պոտենցիալի ակունքներում: Մանկավարժի անձի բաղադրատարրերը բաղկացած են ոչ միայն դրական, այլ նաև բացասական մասերից, որոնք նույնպես պիտի իմանալ, քանի որ երիտասարդ դաստիարակը պետք է հասկանա, թե ինչին է ուղղելու իր ինքնադաստիարակման գործընթացը, քանի որ

մեզնից ոչ մեկը իր կամքով կյանքը չէր վստահի վատ վարորդին, բժշկին, շինարարին և այլն: Ամեն մի մասնագիտության համար կան հակացուցումներ:

Հանրակրթության համակարգում կարևոր օղակ է տարրական դպրոցը, որի նպատակը սաների մտավոր, հոգեկան գործընթացների, ֆիզիկական կարողությունների, լեզվամտածողության զարգացումն է, հայեցի հոգեկերտվածքի և արժեհամակարգի ձևավորումը: Նշված նպատակների արդյունավետ իրականացման գործընթացում կարևոր է տարրական դպրոցի դաստիարակը, ում մասնագիտական պատրաստությամբ, կոմպետենտությամբ և աշխատանքի որակով է նաև պայմանավորված մեր հասարակության առաջընթացը: Դաստիարակը միաժամանակ պատասխանատու է երեխայի առողջության և կյանքի, գիտելիքների յուրացման մակարդակի, կարողությունների և հմտությունների ձևավորման, նրա սոցիալականացման, կրթության շարունակականության ապահովման համար:

Պատահական չէ, որ մեր հասարակությունը դաստիարակին է վստահում իր համար ամենաթանկը՝ մեր փոքրիկ քաղաքացիներին և մեր երկրի ապագան. ինչպիսին մանկավարժի աշխատանքի արդյունքն է, այդպիսին էլ կլինի մեր հասարակության վաղվա օրը:

Աներկբա է, որ տարրական դպրոցի դաստիարակն սանի համար հեղինակություն է, իսկ նրա խոսքը օրենք: Սա էլ ավելի է բարձրացնում դաստիարակի պատասխանատվությունը սովորողների ուսումնադաստիարակչական գործընթացի արդյունավետ կազմակերպման հարցում:

«ՀՀ հանրակրթության մասին օրենքը» սահմանում է ընդհանրական պահանջներ, որոնք վերաբերում են բոլոր դաստիարակներին: Դրանք հիմնականում պայմանավորված են երեխայի բարձրարժեքությամբ, նրա տարիքային առանձնահատկություններով, տարրական կրթության արդիական խնդիրներով և բովանդակությամբ, հասարակական միջավայրին ինտեգրվելու պահանջով, նորագոյացություններով, ճգնաժամային փուլի խնդիրներով և մանկավարժի մասնագիտական կոմպետենտությամբ: Վերջինս ոչ թե պիտի հանդես գա որպես

գիտելիքներ փոխանցողի, այլ երեխային աջակցողի, գիտելիքների ձեռքբերման գործընթացում ուղեկցողի դերում:

դաստիարակի կարևորագույն գործառույթներն են՝

- սանի ինքնակառավարման աջակցումը,
- հայտորոշման գործառույթը,
- ծրագրման գործառույթը,
- գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների ստուգման և գնահատման գործառույթը,
- սովորողների ուսուցման, դաստիարակության և զարգացման գործընթացները մանկավարժորեն կառավարելը՝ հաշվի առնելով նրանց հոգեբանական, տարիքային առանձնահատկություններն ու ընդունակությունները, զարգացման մակարդակը, կրթական կարիքները՝ ստեղծելով համապատասխան մանկավարժական պայմաններ:

Մանկավարժական գործընթացի ղեկավարումն իրականացվում է որոշակի փուլերով.

- սովորողների գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների մակարդակի հայտորոշում,
- արդյունքների կանխատեսում,
- գործընթացի պլանավորում և կազմակերպում,
- ուսումնադաստիարակչական աշխատանքների և սովորողների ուսման որակի վերահսկողություն և գնահատում,
- արդյունքների վերլուծություն և ամփոփում:

Ըստ Զ.Ա.Ասատրյանի՝ դաստիարակի կարևոր *մասնագիտական որակներն են՝* առարկայական գիտելիքների առկայությունն ու համակարգայնությունը, ուսուցման մեթոդների, տեխնոլոգիաների, միջոցների ու ձևերի տիրապետումը, նորարարական մոտեսուցմաների ու գաղափարական համոզմունքների առկայությունը, մասնագիտական կոմպետենտության և մասնագիտական մանկավարժական և

հաղորդակցման մշակույթը և այլն: Մասնագիտական կարևոր որակներն են նաև աշխատասիրությունը, կարգապահությունը, խոսքի և հաղորդակցման մշակույթը, կազմակերպվածությունը, մանկավարժական տակտը, պահանջկոտությունը:

Դաստիարակի համար կարևոր անձնային որակներ են մարդասիրությունը, բարությունը, համբերատարությունը, պատասխանատվությունը, լավատեսությունը, ապրումակցումն ու հուզական հավասարակշռվածությունը, ընկերասիրությունը, սկզբունքայնությունը և այլն:

Ժամանակակից դաստիարակին ներկայացվող առաջնահերթ պահանջներից է մասնագիտական գիտելիքների և մանկավարժական կարողությունների առկայությունը, ապա տարրական դպրոցի ուսուցչի համար առաջնային են նրա անձնային որակները, երեխաների նկատմամբ սերը, հաղորդակցական և համագործակցային կարողությունները:

Բ.Պ.Պողոսյան առանձնացնում է մանկավարժական կարողությունների հետևյալ խմբերը՝ *կազմակերպչական, դիդակտիկ, զգայական, հաղորդակցական, սուզեստիվ, հետազոտական, գիտական-ճանաչողական*, որոնք ապահովում են դաստիարակի գործունեության արդյունավետությունը:

Դիտարկենք դրանք առանձին-առանձին:

1. **Կազմակերպչական.** սաների հետ իրականացվող կրթադաստիարակչական աշխատանքը պլանավորելու և կազմակերպելու, այդ գործընթացում պարտականությունները բաշխելու, արդյունքներն ամփոփելու ու վերլուծելու, ունակությունները:

2. **Դիդակտիկ.** ուսումնական նյութի բովանդակության ընտրության, դրանց ընկալմանը նախապատրաստելը, ուսումնական գործընթացի հետաքրքրաշարժությունն ու մատչելիությունը, ինչպես նաև անհրաժեշտ գննականությունն ապահովելու, սաների ճանաչողական հետաքրքրությունները ձևավորելու և ընդարձակելու, ինքնադրսևորման կարողությունների զարգացումը խթանելու ուսուցչի կարողությունները:

3. **Զգայական.** երեխայի ներաշխարհի ներթափանցելու, նրան ապրումակցելու, նրա հուզական վիճակը հասկանալու, օբյեկտիվորեն գնահատելու և աջակցելու, հոգեկան առանձնահատկությունները և ընդունակությունները հաշվի առնելու որակները:

4. **Հաղորդակցական.** սաների, նրանց ծնողների, գործընկերների և տնօրինության հետ ճիշտ հարաբերություններ հաստատելու կարողությունները:

5. **Հուզականային.** սաների վրա կրթադաստիարակչական գործընթացի հուզականային ներգործության ապահովելու ունակությունները:

6. **Հետազոտական.** մանկավարժական գործընթացը հետազոտելու, մանկավարժական տարաբնույթ հիմնախնդիրները բացահայտելու, մանկավարժական գործընթացում առկա թերություններն օբյեկտիվորեն գնահատելու, շտկելու և ստեղծված տարբեր իրավիճակներից դուրս գալու ունակությունները:

7. **Գիտական-ճանաչողական** **առարկայական.** մանկավարժահոգեբանական այլ բնագավառներից ունեցած գիտելիքները և կարողությունները անընդհատ զարգացնելու և կատարելագործելու անհրաժեշտության գիտակցում և դրանք իրականացնելու ունակություններ:

Ռուս մանկավարժ Ն.Վ.Կուզմինան առանձնացնում է ուսուցչի նախագծային, կառուցողական, կազմակերպչական, զգայական, հուզականային հաղորդակցական, խոսքային, ստեղծագործական, ակադեմիական, դիդակտիկ կարողությունները:

Վերոբերյալը թույլ է տալիս փաստելու, որ ուսումնադասատիարակչական գործընթացի արդյունավետությունը, սովորողների ուսման որակը, արժեքային կողմնորոշումների ձևավորումը պայմանավորված է ուսուցչի մասնագիտական և անձնային որակների համալիրի առկայությամբ:

Հայ առաջին դաստիարակներից են՝ Մեորոպ Մաշտոզը, Սահակ Պարթևը և այլն: Մանուկներին սկսեցին սովորեցնել նորաստեղծ այբուբենով: Եվ եթե մինչ այդ

ուսուցումը Հայաստանում գլխավորաբար հունարեն և ասորերեն լեզուներով էր, ապա Մեսրոպ Մաշտոցը և Սահակ Պարթևը հիմք դրեցին հայոց ազգային դպրոցին: Հայոց դպրոցներ բացվեցին նաև Բյուզանդիայի իշխանության տակ գտնվող հայկական երկրամասերում: Հայոց առաջին դպրոցներից մեկը Հայոց Արևելից կողմերում բացվեց Ամարասի վանքում:

Մեսրոպ Մաշտոցը մեծ գործունեություն ծավալեց նաև վրաց և աղվանից գրերը ստեղծելու ասպարեզում: Ուղևորվելով Վիրք և Աղվանք, նա, տեղի գիտունների հետ համագործակցելով, ստեղծում է վրաց գրերը և գրեր գարգարացիների լեզվի համար, որոնք սովորաբար կոչում էին աղվանական:⁴

⁴ Լ. Մանուկյան, Չ. Միտոյան եւ ուրիշներ, «Մանկապարտեզի ավագ խմբի կրթական համալիր ծրագիր», Երեւան, 2008թ.

ԳԼՈՒԽ 2.

2. 1 Մանկավարժի մասնագիտական իրավասությունը

Իրավասությունը ինտեգրատիվ մտավոր կրթություն է, որն իր մեջ ներառում է ինչպես համապատասխան տեսակի առաջադրանքները լուծելու համար անհրաժեշտ գիտելիքներ, այնպես էլ այս տեսակի առաջադրանքներ դնելու, դրանց լուծումները պլանավորելու, գործողությունների արդյունքները գնահատելու համար լուծման համարժեք միջոցներ ընտրելու և կիրառելու ունակություն⁵: Ձևավորել իրավասություն՝ նշանակում է ձևավորել հոգեկանի համապատասխան ֆունկցիոնալ համակարգ՝ որպես ամբողջական, ինտեգրատիվ կրթություն: Այսպիսով, ուսուցչի մասնագիտական կարողությունը, որը պայման է հանդիսանում նրա մանկավարժական հմտությունների ձևավորման և զարգացման համար, կազմում է մանկավարժական մշակույթի բովանդակությունը: Վերջին տարիներին այս հայեցակարգը ավելի ու ավելի է օգտագործվում և մշակվում մանկավարժական դեռնտոլոգիայի խնդիրների ուսումնասիրությամբ զբաղվող ուսուցիչների կողմից: Սակայն ուսուցչի պրոֆեսիոնալիզմը, նրա մանկավարժական մշակույթը դեռևս չեն երաշխավորում մանկավարժական գործունեության իրականացման հաջողությունը: Պրոֆեսիոնալն իր «կենդանի» իրական գործընթացում միասնության մեջ է հայտնվում ուսուցչի անհատականության ընդհանուր մշակութային ու սոցիալ-բարոյական դրսևորումների հետ:

Պրոֆեսիոնալիզմը կապելով մասնագետի հասունության տարբեր ասպեկտների հետ՝ առանձնանում են մասնագիտական իրավասության չորս տեսակ՝ հատուկ, սոցիալական, անձնական, անհատական.

⁵ <https://vangoghlife.ru/hy/delovye-kompetencii-klyucheveye-kompetencii-lichnostnye-kompetencii.html>

1. Հատուկ կամ գործունեության վրա հիմնված մասնագիտական իրավասությունը բնութագրում է բարձր մասնագիտական մակարդակով գործունեության տիրապետումը և ներառում է ոչ միայն հատուկ գիտելիքների առկայությունը, այլև դրանք գործնականում կիրառելու կարողությունը:
2. Սոցիալական մասնագիտական կոմպետենտությունը բնութագրում է համատեղ մասնագիտական գործունեության և համագործակցության մեթոդների, մասնագիտական հանրության մեջ ընդունված մասնագիտական հաղորդակցման մեթոդների տիրապետումը:
3. Անձնական մասնագիտական կոմպետենտությունը բնութագրում է ինքնադրսևորման եւ ինքնագարգացման մեթոդների, մասնագիտական դեֆորմացմանը դիմակայելու միջոցների տիրապետումը: Սա ներառում է նաև մասնագետի՝ իր մասնագիտական գործունեությունը պլանավորելու, ինքնուրույն որոշումներ կայացնելու և խնդիրը տեսնելու կարողությունը:
4. Անհատական մասնագիտական իրավասությունը բնութագրում է ինքնակարգավորման տեխնիկայի տիրապետումը, մասնագիտական աճի պատրաստակամությունը, մասնագիտական ծերացմանը չպարտավորելը, կայուն մասնագիտական մոտիվացիայի առկայությունը:

Որպես մասնագիտական կոմպետենտության կարևորագույն բաղադրիչներից մեկը՝ նա անվանում է նոր գիտելիքներ և հմտություններ ինքնուրույն ձեռք բերելու, ինչպես նաև դրանք գործնականում օգտագործելու կարողությունը: Հնարավոր ենք համարում մասնագիտական կոմպետենտության տվյալ տեսակների օգտագործումը ուսուցչի պրոֆեսիոնալիզմի գնահատման առաջադրանքների համար: Այսպիսով, հաջողակ մանկավարժական գործունեությունը ուսուցչի անձի անհատական,

հոգեբանական, ինտելեկտուալ, ստեղծագործական ուժերի և կարողությունների ինքնախրացման գործընթաց է:

Հետաքրքրություն է ներկայացնում մանկավարժական իրավասության հիերարխիկ մոդելը, որտեղ յուրաքանչյուր հաջորդ բլոկ հիմնվում է նախորդի վրա՝ ստեղծելով հետևյալ բաղադրիչներից «աճող» «հարթակ»: Մոդելը կազմող բլոկները ներկայացնում են մանկավարժական իրավասության վեց տեսակ՝

- ✓ գիտելիք,
- ✓ գործունեություն,
- ✓ հաղորդակցական,
- ✓ հուզական,
- ✓ Անձնական,
- ✓ ստեղծագործական:

Մասնագիտական իրավասությունը ձևավորվում է արդեն մասնագետի մասնագիտական վերապատրաստման փուլում: Զարգացած ռեֆլեքսային կարողություններ ունեցող մարդը մշտապես լուծում է ինքնակատարելագործման, ինքնակրթության, ինքնազարգացման, նուսֆերայում ներդաշնակ գոյության խնդիրները: Այս բարդ գործընթացում շատ բարդ հարցեր են առաջանում՝ ինչպես շրջապատող աշխարհի բազմակողմ արտաքին բովանդակությունը վերածել նույն բազմակողմանի ներքինի, ինչպես ձևավորել այն առավել օպտիմալ, զարգացնել ինքն իրեն, ինչպես ապահովել առարկա-օբյեկտը ինքնակրթության մեջ՝ դառնալ ձեր սեփական ուսուցիչը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ավարտական հետազոտական աշխատանքի շրջանակներում կատարած մեր ուսումնասիրության արդյունքում հանգել ենք հետևյալ եզրակացություններին.

- Ցանկացած մասնագիտություն պահանջում է հատուկ գիտելիքներ, հմտություններ, որոնք ապահովում են մասնագիտական խնդիրների լուծումը:
- Մանկավարժական մշակույթը դիտարկվում է որպես համալիր համակարգային կրթություն:
- Մանկավարժական գործունեությունը մանկավարժից պահանջում է գիտելիքների և մասնագիտական կարողությունների անընդհատ ավելացում:
- Մասնագիտական զարգացման ապահովման գրավականն է ուսուցչի ամենօրյա աշխատանքում արտացոլվող շարունակական գործընթացը:
- Ժամանակակից կրթությունը բնութագրվում է ուսուցիչների ակտիվ ներգրավվածությամբ նորարարական գործունեության մեջ:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

Գրքեր`

1. Մանկավարժական հոգեբանություն. Դասագիրք բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ուսանողների համար / խմբ. Ն.Վ.Կլյուևա. - Մ., 2003:
2. Մանկավարժական կարողությունների ախտորոշում / Ն.Ա. Ամինով. - Մ. Վորոնեժ, 1997 թ.
3. Մ.Կառավարեք կամ ճնշեք. ուսուցչի մասնագիտական կյանքի ուղղվածության ընտրություն / L. M. Mitina. - Մ., 1999 թ.
4. *Ֆիգորը*, Գ.Հոգեվերլուծական մանկավարժություն / G. Figdor. - Մ., 2000 թ

Էլ. Հղվածներ`

- <https://brusov.am/website/documentation/files/d9f5f81a.pdf>
- <https://aspu.am/website/images/files/Arnuadyan%20Anahit.pdf>
- <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=162419>
- <https://vangoghlife.ru/hy/delovye-kompetencii-klyuchevye-kompetencii-lichnostnye-kompetencii.html>